

دانشگاه کاشان
دانشکده علوم انسانی
گروه الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه

جهت اخذ درجه ی کارشناسی ارشد
در رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان

روش شناسی مبارزه با خرافه در قرآن

استاد راهنما

دکتر ماشاءاله جشنی

استاد مشاور

دکتر حمید رضا فهیمی تبار

توسط

حسین اکبرزاده

شهریورماه 1391

با نهایت احترام تقدیم می کنم به

- **پیشگاه حضرت ختمی مرتبت، محمد بن عبدالله (ص) و خاندان پاک و مطهرش** که خداگونه بودند و خداگونه زیستند تا سراسر وجودمان را به معبود پاکمان عاشق کنند و در کلاس ایمان درس اخلاص و بندگی را با سرمشق پرستش معشوقمان در خونمان بیامیزند همانهایی که آفریدگار هستی بخش در وصفشان چنین گفت:

"إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا"

- **حضرت مهدی (عج الله تعالی فرجه الشریف)** حجت خدا و رسولش، ناجی مظلومان، مصلح امور، امید دل دردمند ستمدیدگان و از بین برنده جهل و ستم همان که: "ببقائه بقیة الدنيا و بیمنه رزق الوری و بوجوده ثبتت الأرض و السماء و به یملأ الله الأرض قسطا و عدلا کما ملئت جورا و ظلما".

- **حضرت امام خمینی (رحمه الله علیه)** بنیان گذار بزرگ انقلاب شکوهمند اسلامی، اسوهی عارفان، روح بزرگ زمان، عبد صالح خدا، نماد استقامت و پایداری و یاور ملت ستمدیده ایران و او که درس صبر، آزادگی، قناعت و شجاعت در زندگی را به ما آموخت و رنجهای بسیاری را بر خود تحمل کرد تا نهال اسلام را با روح خداگونه اش شکوفا سازد همان که: "دست سالکان را گرفته و در طریق حق و حقیقت به منزل مقصود رسانده."

- **حضرت آیه الله العظمی امام خامنه (مدّ ظلّه العالی)** رهبر، فقیه، فرزانه، یار وفادار امام و ادامه دهندهی راه امام که با آرمانهای بلند ایشان تجدید میثاق نمودند و با رهنمودهای گهربارشان انقلاب اسلامی را شکوفا و بالنده نموده اند.

- **ارواح پاک و مقدّس جانبازان و رزمندگان و شهدای راه اسلام** که قلّه و شکوهش در چهره ملت شهید پرورمان با پرچمداری روحانیون دلیر نمایان است آن مردان حماسه آفرین و آن جان برکفان بی نشانی که، هستی ما نشانی از حضور آن حاضران غائب است همانهایی آفریدگار هستی بخش در وصفشان چنین گفت: "أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ"

- **اساتید بزرگوار و دلسوزم** که همواره برایم اسوهی فروتنی و گذشت بوده اند و شوق علم آموزی را در درونم شعله ور ساخته اند و سرمشق زیستن و فداکاری را به من آموختند و اکنون چون شمع تابانی شبستان مرا روشن نموده اند و درس گذشت، را با سرمشق علم و عشق من آموختند و غروب غم انگیز وجودم را با نور حکمت، چون خورشید رخشانی در آسمان بی کران علم و معرفت خود روشنی بخشیدند و مس وجودم را با کیمیای وارستگی و فداکاری خود زر نمودند و آزاد زیستن و انسان بودن را به من آموختند همانهایی که "خورشید اهل دین به بقای آنان روشن است"

- **پدر و مادر فداکار و صبورم** که وجودم مملو از عطر وجود آنهاست، همانهایی که "از باران رحمت خود درخت وجودم را شکوفا ساختند."

الحمد لله الذي جعلنا من المتمسكين بولاية علي بن أبي طالب (ع) و أولاده المعصومين
عتره الرسول الذين أذهب الله عنهم الرجس أهل البيت وطهرهم تطهيرا.

سپاس خدایی را که ما را به اسلام هدایت فرمود و قرآن را به ما آموخت و به (نبوت) حضرت
محمد صلی الله علیه و آله و سلم ما را هدایت نمود و ما را بر توحید و معرفت خود دلالت و به
شکر نعمت خود هدایت فرمود و راه وصول به جنت و سعادت را برای ما واضح و روشن نمود
هرچندکه قلیلی از مردم که مشرکانند نمی دانند آن خدایی که توان ناچیز مرا در برابر ظرفیت
بی منتهای قرآن مجید مضاعف نمود و از خوانی که برای هدایت زندگی بشر گسترانید مرا بی
بهره نگذاشت و مرا توفیق تفحص پیرامون حکایات دو پیامبر بزرگوار و عالی مقام خود (حضرت
داوود (ع)) و فرزند بزرگوارش (حضرت سلیمان (ع)) را به این بنده ی حقیر خود ارزانی فرمود تا
آن را به پیشگاه اهل نظر و تحقیق تقدیم نماید. و بر خود لازم می دانم که شکر مخلوقش را نیز
به جای آورم و مراتب تقدیر خود را از پدر و مادر مهربانم که با تحمل رنج ها و مشکلات در طول
تمام زندگی ام و نیز طول دوره ی تحصیلم مرا مشوق بسیار خوبی بودند اعلام نمایم.

هم چنین از اساتید عالی قدر جناب آقای دکتر ماشاءاله جشنی به عنوان راهنما و استاد
ارجمند جناب آقای دکتر حمیدرضا فهیمی تبار به عنوان استاد مشاور که با راهنمایی و
مطالعه ی این تحقیق و نیز با ارائه نظرات سازنده ی و تذکرات نافع و راهنمایی های مشفقانه ی
خویش، یاری شان را از من دریغ نورزیدند نهایت قدر دانی را به عمل آورم .

هم چنین از اساتید معزز جناب آقای دکتر اخوان و جناب آقای دکتر مصطفی عباسی
مقدم که این تحقیق را مورد مطالعه قرار دادند و با انتقادات و پیشنهادات سازنده ی خویش
اینجانب را مورد لطف خود قرار دادند نهایت تشکر و قدر دانی را به جا می آورم.

هم چنین از جناب آقای دکتر حسین ایمانیان که بر اینجانب منت نهاده و امر نظارت بر
جلسه ی دفاعیه ی اینجانب را بر عهده گرفتند نهایت سپاس گذاری را به عمل می آورم.

چکیده

یکی از عناصر مهم فرهنگ، اعتقادات و باورهاست. بعضی از این اعتقادات، خرافات است که عبارت است از عقاید باطل و بی اساس که به کلی خلاف منطق و واقعیات است. به تعبیر دیگر خرافات همان معتقدات، باورها یا انجام کارهاییست که هیچ گونه ریشه‌ی عقلانی ندارند. این معتقدات، مجموعه‌ای از اخبار، عقاید، اندیشه‌ها، عادات و اعمال غیر علمی و خلاف منطق هستند که در رابطه با موضوعات و پدیده‌های طبیعی و بعضاً عینی به وجود می‌آیند. از آنجایی که خرافات از عناصر فرهنگی جدانشدنی جوامع انسانی است و قرآن کریم از همان ابتدای نزول خود، باورها و رفتارهای خرافی را برناتافته است، لذا، هدف پژوهش حاضر محور قرار دادن روش‌شناسی مبارزه با خرافه از منظر قرآن است و روش تحقیق، کتابخانه‌ای و پردازش آنها از طریق تحلیل منطقی می‌باشد. در این تحقیق ضمن تعریف خرافات، انواع آن مورد بررسی قرار گرفته و به بحث پیرامون علل شیوع و زمینه‌های پیدایی آن و همچنین زمینه‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناختی آن و در پایان به نقش پیامبران در زدودن خرافات و معرفی الگوهای عملی پرداخته شده است.

نتایج حاصل از این کار کتابخانه‌ای گویای آن است که خرافات نزد افراد عمومیت دارد، اما شدت و ضعف آن متفاوت است. به همین ترتیب به لحاظ کارکردهای آشکار و پنهان و مثبت و منفی‌ای که این دسته از عقاید در جوامع امروزی دارند، بحث و بررسی پیرامون آنها اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

واژگان کلیدی: خرافه - روش‌شناسی - انبیاء الهی - الگوهای رفتاری.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات و مفاهیم
1.....	مقدمه.....
5.....	1-1-تعاریف واصطلاحات.....
5.....	1-1-1-معنای لغوی واصطلاحی خرافه.....
8.....	2-1-خرافه و ویژگی های آن.....
9.....	1-2-1-ویژگی های کاذب خرافه.....
10.....	1-1-2-1-دائمی بودن و جدائی ناپذیری از زندگی انسان.....
10.....	2-1-2-1-جایگزینی، تسکین بخشی و تسلط آفرینی.....
10.....	3-1-2-1-پایدار بودن.....
10.....	4-1-2-1-کاهش دهنده اضطراب.....
11.....	3-1-ویژگی های منفی خرافه.....
13.....	1-3-1-نابودی امت.....
14.....	2-3-1-دگرگون شدن اسلام در عصر غیبت.....
15.....	3-3-1-دین گریزی.....
	فصل دوم: گونه شناسی خرافه
18.....	مقدمه.....
18.....	1-2-انواع و اقسام خرافات.....
18.....	1-1-2-خرافات اعتقادی.....
19.....	2-1-2-خرافات مربوط به آداب اجتماعی.....
19.....	1-2-1-2-فال نیک و بد(تفال و تطیر).....
20.....	1-1-2-1-2-روش برخورد پیامبر با تطیر.....
25.....	2-2-1-2-چشم زخم.....
27.....	3-2-1-2-سعد و نحس ایام(خوش یمنی و بدیمنی روزها) از نظر قرآن.....
31.....	4-2-1-2-عطسه کردن.....
32.....	5-2-1-2-آتش افروزی برای بارش باران (نارالاستمطار).....
33.....	6-2-1-2-اوتارالقسسی(زه های کمان).....
33.....	7-2-1-2-رمی السن فی الشمس(دندان به خورشید افکندن).....
35.....	8-2-1-2-حبس البلیا.....
36.....	9-2-1-2-ضرب الثور و عقرب.....
38.....	10-2-1-2-وشم و فلج.....

- 2-2-2- تقسیم خرافات از منظر دیگر 39
- 1-2-2- خرافات و موهومات تاریخی 39
- 2-2-2- خرافات و موهومات اعتقادی و مذهبی 40
- 3-2-2- خرافات و موهومات ادبی 41
- 4-2-2- خرافات و موهومات فرهنگی 42
- 5-2-2- خرافات و موهومات تربیتی 44
- 1-5-2-2- فرزند کشی 44
- 2-5-2-2- دختر کشی 45
- 3-5-2-2- تبعیض میان فرزندان دختر و پسر 46
- 6-2-2- خرافات و موهومات عرفانی 46
- 3-2- بازگشت باورهای خرافی به جوامع اسلامی 47
- 1-3-2- نمونه کوچکی از بازگشت باورهای خرافی 48
- 2-3-2- روایات منسوب به اهل تسنن 48
- 3-3-2- شفای نابینایان توسط قسم خوردن به ریش ابوبکر 49
- 4-3-2- حیا کردن خداوند از ابوبکر 49
- 4-2- آداب رسوم معمول میان مسلمانان 50
- 5-2- نمونه های دیگر 51
- 6-2- خرافات در جوامع امروز 51
- 7-2- عقاید خرافی در عصر جاهلیت از دیدگاه قرآن 56
- 1-7-2- بت پرستی 56
- 1-1-7-2- الوهیت بت ها در عصر جاهلیت 58
- 2-1-7-2- فرشته پرستی 58
- 3-1-7-2- توتم پرستی 61
- نظر زجاج و علقمه در مورد سایه 62
- نظر ابن عباس و ابن مسعود در مورد سایه 62
- نظر محمد بن اسحاق در مورد سایه 62
- 2-7-2- قربانی برای بت ها و پرستش های خرافی 64
- 3-7-2- اساطیر اولین 65
- 4-7-2- بخت آزمایی و قماربازی (ازلام) 66
- 5-7-2- نماز در جاهلیت 67
- 8-2- خرافه های سیاسی اجتماعی در عصر جاهلیت 68
- 1-8-2- آدم ربایی در عصر جاهلیت 68

- 70-9-2-خرافه ها و انحراف های اخلاقی در عصر جاهلیت .....
- 70-1-9-2- فرهنگ برهنگی و چشم چرانی .....
- 71-2-9-2- خرافه های گورستانی .....
- 71-3-9-2- نجوای شیطانی .....
- 73-10-2- خرافه ها و انحرافات در رابطه با حقوق خانواده در عصر جاهلیت .....
- 73-1-10-2- ازدواج در عصر جاهلیت .....
- 73-1-1-10-2- رواج ازدواج با محارم در دوران جاهلیت .....
- 74-2-1-10-2- رواج ازدواج با نا مادری (زن پدر) در عصر جاهلیت .....
- 75-3-1-10-2- ازدواج با دختران یتیم در دوران جاهلیت بدون ادای حقوق آنان .....
- 77-4-1-10-2- ازدواج با مطلقه پسر خوانده امری ناروا در جاهلیت .....
- 79-5-1-10-2- رسم اعراب جاهلی در تعویض همسران خود با یکدیگر .....
- 80-6-1-10-2- جلوگیری از ازدواج زنان مطلقه در دوران جاهلیت .....
- 81-2-10-2- طلاق در عصر جاهلیت .....
- 81-1-2-10-2-ظهار .....
- 84-2-2-10-2- ایلاء .....
- 85-3-2-10-2- طلاق عضل .....
- 86-4-2-10-2- طلاق خلع .....
- 87-5-2-10-2- طلاق باین .....
- 87-3-10-2- فرزند کشی .....
- 88-4-10-2- خرافه گرایی در موضوع ارث در عصر جاهلیت .....
- 88-1-4-10-2- محروم کردن یتیمان از ارث .....
- 90-2-4-10-2- ارثیه به شمار رفتن همسر و ماترک میت در عصر جاهلیت .....
- 90-11-2- مصادیق خرافات در قرآن .....
- 90-1-11-2- تغال و تطیر .....
- 93-2-11-2- سعد و نحس .....
- 94-3-11-2- ظن .....
- 94-1-3-11-2- ارتباط ظن با خرافه .....

95	..... 2-3-11-2- ظن اعتقادی
105	..... 3-3-11-2- ظن اخلاقی
107	..... نتیجه

فصل سوم: علل و زمینه های پیدایش خرافه

109	..... مقدمه
109	..... 1-3- منشأ خرافات
111	..... 1-1-3- از نظر روانشناسان
112	..... 2-1-3- از نظر قرآن
113	..... 3-1-3- منشا اساسی روح و نفس بشر
115	..... 2-3- زمینه های پیدایش خرافات
115	..... 1-2-3- هراس انسان نسبت به اوضاع مادی و روحی پیرامون خودش
115	..... 2-2-3- تربیت و رفتار و تلقینات اطرافیان
115	..... 3-2-3- کمبود دانش انسان
115	..... 4-2-3- دل‌بستگی به یک اعتقاد یا شخصی خاص
116	..... 5-2-3- انتقال سینه به سینه و نسل به نسل اندیشه خرافی
116	..... 3-3- عوامل اجتماعی خرافه پرستی
120	..... 4-3- عوامل بیرونی موثر در شیوع خرافات
121	..... 5-3- عوامل پذیرش خرافات توسط مردم
122	..... 1-5-3- نفس بشر
122	..... 2-5-3- ترس، حیرت، جهل
124	..... 3-5-3- تقلید های کورکورانه و بی پایه و اساس
124	..... 4-5-3- کنجکاوی
124	..... 5-5-3- نیاز های جسمی و روانی
125	..... 6-5-3- احساسات به جای تعقل
125	..... 7-5-3- عدم همسویی علما با فرهنگ حاکم بر جامعه
126	..... 8-5-3- بی ارزش بودن علم و عدم گرایش به علم آموزی
127	..... 6-3- علل شیوع و رواج یافتن خرافات از منظر روانشناختی و جامعه شناختی و نفوذ آن در دین
127	..... 1-6-3- رویکرد روان شناختی
127	..... 2-6-3- رویکرد جامعه شناختی
130	..... 3-6-3- خرافه گرایی در دین

132	7-3- ساز و کار پیدایی خرافات
134	1-7-3- علم و تکنولوژی نوین
138	2-7-3- پیوند قدرت و سود با خرافات
139	3-7-3- رقابت
140	4-7-3- هویت یابی
140	1-4-7-3- دین
144	2-4-7-3- ایدئولوژی
146	8-3- تاریخچه پیدایش خرافه در ایران
147	1-8-3- اعتقادات بومی
148	2-8-3- اعتقادات غیر بومی
150	9-3- مبارزه اسلام با خرافات
150	1-9-3- طریق منفی
150	2-9-3- طریق اثبات
153	نتیجه

فصل چهارم: راههای برون رفت از خرافه

155	مقدمه
155	4-مبارزه با خرافات
155	1-4- نهضت پیامبران بر ضد خرافات
163	2-4- وظیفه ی امروز ما در مقابل خرافات
168	3-4- مسئولیت عالمان دین در مبارزه با خرافه ها
169	4-4- شیوه های ریشه کنی خرافات
170	5-4- راه های ریشه کنی خرافات
171	1-5-4- جلوگیری از مداحان خرافه گو و خرافه پراکن
171	2-5-4- ادامه کار بزرگ مرحوم میرزا حسین نوری و شهید مرتضی مطهری
171	3-5-4- پلاییدن متون تاریخی و روایی از خرافات ، سخنان سست و نا بخردانه
172	4-5-4- تدوین و ارائه مقتل درست
173	5-5-4- آگاه کردن مردم
174	6-5-4- نوشتن کتابهای مستند
175	7-5-4- برخورد قانونی
175	6-4- آسیب های خرافه بر کیان اسلام و تشیع
176	7-4- آسیبهای خرافه بر باورهای دینی

176.....	1-7-4- خرافه زمينه ساز شرک
179.....	1-1-7-4- تطير فال بد
180.....	2-1-7-4- تفأل به قرآن
182.....	2-7-4- خرافه زمينه ساز جدایی امت از امام
187.....	3-7-4- زمينه ساز سست باوری و دین گریزی
190.....	نتیجه
191.....	فهرست مراجع

فصل اول

کلیات و مفاهیم

1 - مقدمه

حسب سفارش مؤکد آیات کریمه ی قرآن متوجه می شویم که خداوند با آفرینش انسان اورا اشرف مخلوقات قرار داده و با اعطای قوه ی عقل و شعور اورا از دیگران ممتاز ساخته ست، اما وقتی به سرنوشت جوامع انسانی می نگریم، می دانیم که نفس بشردر برخورد با طبیعت و تغییرات و تاثیرات آن، متاثر می شود و چون ذهن کنجکاو بشر در برخورد با این عوامل طبیعی نمی تواند برنامه ای صحیح، بر اساس اصول علمی تهیه کند، متوسل به خرافه که در لغت به معنای چیدن میوه ودر اصطلاح عقاید پوچ و تو خالی است و عمدتا دروغی بیش نیست، می شود که منشاء پیدایش آن گاهی نفس بشر و گاهی عوامل طبیعی مثل سیل، زلزله و... می باشد.

این خرافات گاهی شخصی بوده و فقط خود شخص از لحاظ فکری و ذهنی رشد نمی کرده و گاهی به شکل گروهی و قبیله ای بوده و گروه خاصی آن را قبول داشتند. لذا علاوه بر اینکه خود این افراد در دام خرافات می افتادند دیگران ویا به بیانی دیگر افراد یک جامعه را از لحاظ فکری و ذهنی عقب مانده نگه می داشتند و آنها را محتاج عقاید و فرهنگ ادیان بیگانه می کردند و همین امر موجب می شد که افراد سودجو با شغل های کاذب مثل جادوگری، فال بینی و کف بینی و... را به وجود آورند و از این طریق منبع درآمدی برای خود ایجاد کنند ویا اینکه ادیان مختلف از جمله یهود، نصارا و مجوس و... را تحریف کنند تا با عقاید بی پایه و اساس آنان یک جامعه را از لحاظ فکری و ذهنی دچار عقب ماندگی نمایند. از آنجا که خداوند متعال با آفرینش انسان سعی در هدایت وی دارد رسولانی را برای هدایت افراد می فرستد ودر آیات و روایات نیز می فرماید که از ترتیب اثر دادن به خرافاتی چون گمان بد و خوب و تفأل و تطیر و نحوست و... بپرهیزند. زیرا آفریننده ی همه هستی و واجب الوجود خداوند است نه تأثیر حوادث و منشا پیدایش همه چیز در ید قدرت ازلی و ابدی خداوند است و رزق و روزی همه ی انسانها در اختیار اوست. لذا کسب درآمد نیز از طریق این امور بالاحص کهنانت حرام می باشد. زیرا اولاً تاکنون

کسی اینگونه امور را جایز ندانسته و ثانیاً این امور انسانها را از دین پیامبر اکرم (ص) دور می‌سازد. بنابراین این وقتی به زندگی انبیاء و پیامبر اکرم (ص) نگاه می‌کنیم، در می‌یابیم که یکی از اهداف آنان مبارزه و ستیز با خرافات بوده است.

پیامبر اکرم (ص) چه در سیره‌ی نظری خود و چه در سیره‌ی عملی با اینگونه امور مخالف بوده و دین اسلام از زمان ظهور با برنامه‌های روشن خود افکار موهوم و خرافی را نابود ساخت و پیروان خویش را هم سفارش فرمود تا جایی که حقیقت است سراغ موهومات نروند. در حدیث رفع، رسول اکرم (ص) یکی از چیزهایی که از پیروان خود رفع می‌کند فال بد زدن است. می‌فرماید: رفع عن امتی تسع... الطیره. نه چیز از امت من بر داشته شده که یکی از آنها فال بد زدن است.

زیرا عرب با پریدن طیور و پرندگان معتقد به موهوماتی بود و فالهای بد می‌زد. روی این حساب جای تردید نیست که با توکل به خدا و واگذار کردن امور به خدا با خرافات مبارزه نمود. بنابراین دین مبین اسلام بهترین دین برای ترقی دانش و فکر بشر است. لذا در این پژوهش به بررسی روش‌شناسی مبارزه با خرافه از منظر قرآن در چهار فصل 1- تعاریف لغوی و اصطلاحی خرافه در علوم و مکاتب مختلف و آثار منفی و مثبت خرافه 2- چپستی و گونه‌شناسی خرافه 3- علل و زمینه‌های پیدایش خرافه 4- راه‌های برون‌رفت از خرافه پرداخته ایم.

یکی از مسائلی که تقریباً از زمان آفرینش انسان؛ گریبان‌گیر برخی از افراد بوده و باعث عقب‌ماندگی فکر و ذهن آنها شده خرافات است. در این فصل به ماهیت خرافه، آثار مثبت و منفی رواج و گسترش خرافات و آنچه که باعث اضمحلال اسلام و فروپاشی و دگرگون شدن آن و دین‌گریزی می‌شود پرداخته ایم.

2- موضوع تحقیق

یکی از رسالت های ادیان الهی مبارزه با هر باور و رفتاریست که آدمی را از کمال علمی و معنوی باز می دارد. بنابراین، انبیاء به عنوان مصلحان تاریخ در زدودن خرافه از چهره ی جوامع نقشی جدی ایفا نموده و موفق شده اند شیوه های عملی مبارزه با خرافه باوری و خرافه رفتاری را نشان دهند. دست یابی به این شیوه ها، پژوهشی جدی می طلبد. این پایان نامه عهده دار واکاوی شیوه های عملی مبارزه با خرافه در الگو های عینی ست که قرآن آنها را معرفی کرده است.

3- زمینه، سابقه و تاریخچه موضوع تحقیق

گر چه درباره ی خرافه ستیزی، پایان نامه هایی با عنوان (مواجهه ی قرآن با عقاید و سنن خرافه و موهوم) در دانشگاه تهران و (جریان شناسی اساطیر و خرافات در جامعه ی دینی) در دانشکده ی اصول دین قم، نگارش یافته، اما رویکرد آنها با آنچه در این پایان نامه به آن پرداخته می شود متفاوت ست. زیرا در این پایان نامه بر شیوه های عملی مبارزه با خرافه تاکید شده است. شیوه های که الگوی های عینی قرآن با رفتار خود آن را ترسیم کرده اند.

4- اهداف تحقیق

- 1- شناخت و معرفی ابعاد خرافه
- 2- آگاهی از الگو های رفتاری قرآنی در مبارزه با خرافه
- 3- غنی سازی پژوهش های قرآنی
- 4- معرفی روش قرآن در مبارزه با خرافه در کنار روش های دیگر
- 5- اهمیت و ارزش تحقیق با تاکید بر کاربرد نتایج آن

آگاهی و دست یابی به روش های مقابله با خرافه و دست یابی به راه حل های قرآن در مبارزه با آن می توان به ایجاد جامعه ای دور از خرافه کمک کرد. در این راستا این پایان نامه می تواند مورد استفاده مراکز تحقیقاتی از جمله : دانشگاه ها و حوزه های علمیه قرار گیرد.

5- فرضیه ها یا سؤال های ویژه

1- قرآن با ارائه الگو های عملی پیامبران از جمله: ((حضرت محمد (ص)، حضرت موسی (ع)، حضرت یونس (ع)، حضرت ایوب (ع) و...)) راهکارهای عملی مبارزه با خرافه را تبیین کرده است.

2- روش های قرآن کریم برای مبارزه با خرافه : دعا، توسل، استمداد از نیرو های غیبی و مقابله با فقر اقتصاديست.

6- روش انجام تحقیق

شیوهی انجام این پژوهش، کتابخانه‌ای و توصیفی و بر اساس تحلیل محتوای مطالب بدست آمده می باشد. بدین صورت که پژوهشگر با محور قرار دادن آیات مربوط به خرافه، به وسیله مراجعه به کتب لغوی، تفسیری و روایی معتبر و کتاب های مرتبط با موضوع به شناسایی گونه های خرافه، مصادیق آنها در قرآن و به دست آوردن معیار برای تشخیص عقاید حق از باطل پرداخته ست.

1-1- تعاریف و اصطلاحات

1-1-1- معنای لغوی و اصطلاحی خرافه

خرافه لفظی عربی به معنای ((میوه چیده شده)) است. گویند خرافه نام مردی از قبیله ی عذره بوده و از احوال و اسرار جنیان خبر داشته و آنچه را که از آن‌ها می دید، نقل می کرد، اما کسی سخن او را باور نداشت و مردم سخنان وی را تکذیب می کردند و می گفتند: «هذا حدیث خرافه و هی حدیث مستملح کذب»¹ این سخن ساخته خود ((خرافه)) است. «خرافه سخن دروغ دلپذیر می باشد شاید (خریف) هم که پاییز را گویند به مناسب رسیدن میوه باشد و روی همین اصل پیر فرتوت را خرفت گویند.»²

«خرافه مصدر و خَرَف به معنی افسانه خنده دار و در ضمن بی اساس است که جمع آن خرافات می شود لذا خرافه در لغت به معنی خارق العاده است و در اصطلاح به عقاید پوچ و تو خالی خرافه گویند.»³

برخی کتب لغت، خرافه را کلام باطل، بیهوده، پریشان و افسانه معنا کرده اند.⁴ بر این اساس، خرافه به معنای حکایت یا قصه یا عقیده ی فاسد و رأی باطل، معادل superstition است. پس خرافات عبارت ست: از عقاید باطل و بی اساس که به کلی خلاف منطق و واقعیات ست.⁵ البته ارائه ی تعریفی که برای همه ی مردم - با ادیان و فرهنگ‌های مختلف - پذیرفتنی باشد، کاری بس دشوار است، زیرا دینداران متهم به خرافی بودن هستند، در

1- ابن اثیر، علی بن ابی‌الکرم الشیبانی، النهایه فی غریب الحدیث و الاثر، ج2، بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی تا، ص 25

2- فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، ج4، قم، انتشارات هجرت، بی تا، ص 251

3- انوری، حسن، فرهنگ فشرده سخن، ج2، تهران، انتشارات سخن، بی تا، ص 910

4- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، مهر، 1341 ش

5- نوری، یحیی، جاهلیت و اسلام، چاپ ششم، تهران، مجمع مطالعات و تحقیقات اسلامی، 1354، ش ص 480، به نقل از منتهی الارب

حالی که افراد بی دین به دلیل کوتاه فکری، بسیاری از حقایق جهان هستی را درک نمی کنند و از این جهت، نسبت به افکار و عقاید خرافی آسیب پذیر هستند. به هر حال، هر گروهی برای نا معقول و غیرمنطقی جلوه دادن افکار و اندیشه های دیگری، تعبیر خرافه و خرافاتی را به کار می بندند.¹

در تعریف خرافه تعاریف دیگری نیز ارائه شده است از جمله:

خرافه، یعنی رویدادهایی را که انتظار نداشته ایم رخ دهند، به پدیده‌هایی نسبت دهیم که هیچ رابطه‌ی منطقی‌ای میان آن‌ها یافت نمی شود، مثل اینکه گمان کنیم گذشتن از زیرنردبان، سبب بروز فلان حادثه‌ی رانندگی پس از آن می شود. در صورتی که این رویدادها هیچ اثری بر هیچ چیز دیگر ندارد.² و نیز سخن یاوه، بیهوده، پوچ، حرف ناحق و باطل³ و عقیده‌ای باقی مانده از گذشته، فاقد جهات عینی و یا توجیهی⁴ تعریف می شود.

علاوه طباطبایی اعتقادات بی اساس را خرافه می داند. ((اعتقاد به آنچه علم به حقیقت آن نداریم و نمی دانیم خیراست یا شر، جزو خرافات است.))⁵

شاید به ترین تعریفی که بتوان ارائه کرد و مورد پذیرش ادیان باشد، این است: خرافه، ترس بیهوده از عوامل و مرتبط دانستن پدیده‌های نامربوط به یکدیگر است که رابطه‌ی بین آن‌ها نه از نظر علم و عقل ثابت شده و نه از سوی دین تأیید شده است.))⁶

در مورد اینکه کلمه‌ی خرافه در بیان و تعقل چگونه بوجود آمد، اقوال مختلفی وجود دارد، اما مشهورترین آن قولی است که ابن منظور در کتاب خود آورده است. «ذکر ابن کلبی فی قولهم» حدیث خرافه ان خرافة من بنی عذره اومن جهینه، اختطفته الجن ثم رجع الی قومه فکان یحدث

1- جاهودا، گوستاو، روان شناسی خرافات، چاپ سوم، ترجمه محمد تقی براهنی، تهران، نشر نو 1363 ش ص 1

2- مالبد، میشل، انسان و ادیان، ترجمه مهراں توکلی، تهران، نی، {بی تا} ص 291

3- بندر ریگی، محمد، المنجد، تهران، انتشارات ایران، 1374 ش، ص 379

4- ساروخانی، باقر، دایره المعارف علوم اجتماعی، تهران، انتشارات کیهان، 1376 ش، ص 866

5- طباطبایی، سید محمد حسین، میزان فی تفسیرالقرآن ج 1، بیروت: مؤسسه الاعلمی 1391 ق، ص 422

6- فتاحی زاده، فتحیه، مقاله ((مبارزه پیامبر با آداب و رسوم خرافی شماره 10، بهار 78 ص 42 به نقل از علوی نژاد، سیدصدر، قرآن ((وخرافه (وخرافه باوری)) جمله پژوهشی قرآنی ش 37-38-1383 ش ص 25

با حدیث مما رأی یعجب منها الناس فکذبوه فجری علی السن الناس» ابن کلبی درباره ی این گفته مردم که می گویند ((سخن خرافه است)) ذکر می کند که خرافه نام شخصی از قبیله بنی عذره یا جهینه است که جن او را ربود، وقتی به پیش قومش بازگشت از آنچه دیده بود سخنانی می گفت که مردم از آن‌ها تعجب کرده او را دروغگو می پنداشتند پس از این بر زبان مردم معمول شد¹. همچنین راجع به او آمده است: او مردیست که در بی پایگی احادیث به او مثل زده می شود، و احادیث بی پایه را «خرافه» گویند نام او در بین صحابیان نیامده است. فقط نقل کرده اند که عایشه، شرح حال او را از پیامبر اعظم (ص) نقل کرده است که پیامبر اعظم گفت: او مردی صالح بود، شبی از خانه خارج شد، جن بر او حمله بردند و او را به اسارت گرفتند؛ یکی قصد قتل او را کرد و دیگری خواست او را در بند کند و سومی گفت: او را آزاد نمائیم تا این که مردی از جنیان بر آنها گذشت.² ((رابرت اینگر سول))³ از خرافات یک تعریف عملیاتی ارائه می دهد. به نظر وی، خرافات عبارتست از:

اعتقاد به پدیده‌هایی که شواهد تجربی برای آن موجود نباشد.

تخمین یک راز؛ به وسیله ی راز دیگر.

اعتقاد به اینکه جهان به وسیله شانس و هوس هدایت می شود.

ارائه افکار، تمایلات و مقاصد با اشاره به طبیعت اولیه آن‌ها.

اعتقاد به اینکه ذهن قادر به کنترل پدیده هاست.

اعتقاد به اینکه نیروها خارج از ذات خود هستند و یا ذات از نیروها ی خود بیرون است.

اعتقاد به معجزه، سحر، طلسم و غیب گویی.

1- ابن منظور، ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، ج 9، ص 66، بی جا، بی نا، بی تا

2- دهخدا، پیشین ج 7

3- صالحی امیری، سیدرضا، جامعه شناسی خرافات در ایران، چاپ اول، تهران، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، 1388ش

ص 13